

ЗОВНІШНЄ НЕЗАЛЕЖНЕ ОЦІНЮВАННЯ З ІСТОРІЇ: ЧИ МАЄ МІСЦЕ ДІАГНОСТИКА РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ? (НА ПРИКЛАДІ ОДНІЄЇ ТЕМИ)

С. О. Терно

*Запорізький національний університет,
sergiy.terno@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6753-3130>*

Г. Ф. Турченко

*Запорізький національний університет
galina_turchenko@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5020-6152>*

А. В. Рубчева

*Запорізький національний університет
arubceva895@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7200-2586>*

Ключові слова: історія України, зовнішнє незалежне оцінювання, шкільний підручник, рівний доступ до вищої освіти, шкільний курс історії.

В статті на підставі кількісного та якісного аналізу підручників з історії для 10-го класу закладів загальної середньої освіти встановлено потенціал шкільного курсу в підготовці до зовнішнього незалежного оцінювання на прикладі однієї теми «Українська революція 1917–1921 років». Порівняльний аналіз змісту підручників з історії та завдань зовнішнього незалежного оцінювання (2018–2022) виявив чинники, які обумовлюють успішне виконання тесту. Обґрунтовується порушення принципу рівності в доступі до вищої освіти, оскільки успішне виконання завдань зовнішнього незалежного оцінювання потребує додаткової освіти принаймні для певної частини абітурієнтів. Спираючись на результати якісного аналізу підручників, наголошується на необхідності удосконалення процедури присвоєння грифів Міністерства освіти і науки України, оскільки деякі підручники провокують хибні відповіді під час виконання тесту.

EXTERNAL INDEPENDENT ASSESSMENT IN HISTORY: DOES DIAGNOSTICS OF LEARNING OUTCOMES HAVE PLACE? (ON THE EXAMPLE OF ONE TOPIC)

S. O. Terno

Zaporizhzhia National University

G. F. Turchenko

Zaporizhzhia National University

A. V. Rubcheva

Zaporizhzhia National University

Keywords: history of Ukraine, external independent assessment, school textbook, equal access to higher education, school history course.

The authors used a comparative analysis of the school history textbooks for 10th grade and tasks of external independent assessment 2018–2022 on the topic «Ukrainian Revolution of 1917–1921». As a result, authors reached the following conclusions:

1. The existing textbooks have a similar structure of the material and devote between 12 % and 20 % of the textbook to the study of the Ukrainian Revolution. At the same time, there are reasons to doubt the ability of school history course to ensure successful passing of the external independent assessment. It took place because the educational material is not sufficient for successful testing. Our research has shown that it is not enough to take a school history course and use school textbooks to prepare for the history test. For example, in 2018–2022 an average 50 % assessment tasks from topic «Ukrainian Revolution of 1917–1921» needed additional education for at least some of the entrants.

2. Those who have had the opportunity to receive additional education have a good chance of passing the external independent testing in history. In 2018–2022 assessment on one topic had only 50% of the tasks that can be successfully solved as a result of formal education. Thus, the need for additional education is quite obvious. Therefore, the success in the external independent assessment in history depends not so much on the quality of education at school as on the financial ability of parents to provide additional education. There is also a «lucky year» factor: for example, in 2019, entrants were lucky, because there was only one task on the topic and all textbooks ensured its successful solving. Instead, success in external assessment in history in 2018, 2020, 2021 and 2022 (for the example of one topic) depended on the choice of textbooks or opportunities to receive additional education.

3. Obviously, a school history course cannot create equal conditions for successful passing of external independent assessment. However, Art. 47 of the Law of Ukraine «On Education» provides that external independent assessment should evaluate the learning outcomes. Thus, the problem requires further clarification of what the discrepancy is: 1) or the school course does not provide the necessary learning outcomes; 2) or external independent assessment requires more learning outcomes than the school course should provide. If we take into account that a history textbook receives a stamp of the Ministry of Education and Science only if it provides learning outcomes, it turns out that external independent assessment requires a greater number of results.

4. There are doubts about ensuring equal access to higher education by external independent assessment. The Art. 47 of the Law of Ukraine «On Education» requires to evaluate the learning outcomes, but it is not so. Because a comparative analysis of the school history course and tasks of the main session of the external independent assessment in 2018–2022 on the example of one topic «Ukrainian Revolution of 1917–1921» showed that 50 % of tasks cannot be solved at least part of the students.

5. The procedure for giving the stamps to educational literature requires improvement, as there are cases when textbooks provoke false answers.

Постановка проблеми та аналіз попередніх досліджень. Згідно із Законом України «Про освіту»¹ підручник є видом навчальної літератури, який систематизовано подає навчальний матеріал, а також містить завдання для досягнення певних результатів навчання відповідно до модельної та/або навчальної програми. Відтак, підручник є основним засобом навчання в шкільному курсі історії, який має забезпечити досягнення запла-

нованих результатів. Разом із тим, відповідно до ст. 47 цього ж Закону, зовнішнє незалежне оцінювання (далі – ЗНО) виступає засобом оцінювання результатів навчання, які здобуті особою на певному рівні освіти. Таким чином, відповідно до вимог законодавства маємо таку ситуацію: підручник повинен забезпечити засвоєння певних результатів навчання, а ЗНО має оцінити здобуті школярами результати навчання. Виходячи з цього, очевидним виявляється твердження: все, що є в ЗНО, має бути й в підручнику. Адже ЗНО покликане оцінити здобуті результати навчання, в той час як підручник

¹ Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради, 2017. (№ 38–39). С. 380 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905#Text>

має забезпечити здобуття цих результатів. Видається цілком очевидним, що систематизований виклад навчального матеріалу має забезпечувати здобуття очікуваних результатів навчання. На відміну від решти навчальної літератури, підручник являє собою систематизований виклад навчального матеріалу та завдання для його опанування. Так само очевидно видається можливість за підручником підготуватися до складання завдань ЗНО, які мають оцінити здобуті в ході опрацювання підручника результати навчання. Але наскільки можливо за наявними підручниками з історії підготуватися до успішного складання ЗНО?

Мета. В даній статті проведемо якісний та кількісний аналіз змісту підручників з історії для 10-го класу закладів загальної середньої освіти з метою встановити спроможність підручників забезпечити успішне виконання завдань зовнішнього незалежного оцінювання на прикладі теми «Українська революція 1917–1921 років».

Внаслідок порівняльного аналізу розглянемо відповіді на наступні запитання:

1. Який потенціал має шкільний курс історії для успішного складання ЗНО?

2. Які чинники обумовлюють успішне виконання завдань ЗНО?

3. Чи спроможний шкільний курс історії забезпечити рівні умови для успішного складання ЗНО?

4. Чи забезпечує процедура зовнішнього незалежного оцінювання рівний доступ до вищої освіти?

5. Чи можуть підручники погіршити результати складання ЗНО?

Проблеми валідності та надійності ЗНО розглядалися С. О. Терно², реформування ЗНО розглядалось в публікаціях І. Лікарчука³, проблема потенціалу шкільного курсу історії у складанні тесту ЗНО досліджувалась Г. Ф. Турченко, М. Д. Іванцовою⁴,

² Терно С. Зовнішнє оцінювання з історії: чи завжди добрі наміри приводять до очікуваних позитивних результатів? *Історія в школі*. 2006. №10. С. 18–22; Терно С. Зовнішнє оцінювання з історії: чи завжди добрі наміри приводять до очікуваних позитивних результатів? *Історія в школі*. 2006. №11. С. 9–14; Терно С. Зовнішнє оцінювання з історії: стандарт сірості в освіті? *Дзеркало тижня*. №41 (670) 3 – 10 листопада 2007; Терно С. Пробне незалежне оцінювання з історії України – 2009 (як готувати учнів до ЗНО). *Історія в школах України*. 2009. №3. С. 14–17; Терно С. Актуальні проблеми зовнішнього незалежного оцінювання та сучасної тестології. *Історія в школах України*. 2009. №4. С. 9–13.

³ Лікарчук І. Як нам реформувати ЗНО або роздуми не сторонньої людини. – 2014. URL: <http://education-ua.org/ru/articles/193-yak-nam-reformuvati-zno-abo-rozdumi-nesoronnoji-lyudini> (дата звернення 28.0.2023).

⁴ Терно С. О., Турченко Г. Ф., Іванцова М. Д. Шкільний курс історії та зовнішнє незалежне оцінювання: чи має місце

А. В. Рубчевою⁵. Попередні дослідження виявили наявність серйозної проблеми, а саме: неузгодженості змісту шкільного курсу історії та засобів вимірювання його результатів. Відтак, нагально постає проблема у проведенні подальших досліджень щодо встановлення відповідності засобів вимірювання (ЗНО) змісту шкільного курсу, як того вимагає ст. 47 Закону України «Про освіту». Все гостріше постає питання: чи вимірює ЗНО з історії результати навчання в закладах середньої освіти? Які наслідки та проблеми мають місце в цій сфері? Яких заходів слід вжити тощо?

Виклад основного матеріалу. Одним із найпопулярніших предметів ЗНО є історія України. Приміром, у 2021 році історія України у рейтингу предметів ЗНО посіла 3-ю позицію, обігнавши географію, англійську мову та біологію, разом із тим поступившись українській мові й літературі та математиці. Для складання історії зареєструвалося 247 109 осіб⁶, що більше ніж удвічі перевищує кількість зареєстрованих, наприклад, на біологію або англійську мову. Таким чином, результати складання ЗНО з історії значно впливають на утворення контингенту студентів українських вишів. Саме тому вкрай важливо, аби результат проходження процедури ЗНО якомога менше залежав від випадкових чинників.

Розглянемо методичні особливості вивчення Української революції у шкільному курсі історії. Редакція навчальної програми з історії від 2017 р. приділяла темі Української революції два розділи: Розділ II «Початок Української революції» та Розділ III «Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності»⁷. Проведемо структурно-функціональний аналіз підручників з історії України для 10-го класу з вищезазна-

рівний доступ до вищої освіти? (на прикладі однієї теми). *Zaporizhzhia Historical Review*. 2022. Т. 6, №58. С. 287–300.

⁵ Терно С. О., Турченко Г. Ф., Рубчева А. В. Потенціал шкільного курсу історії у підготовці до ЗНО з історії України (на прикладі однієї теми). *Електронний збірник наукових праць Запорізького національного обласного інституту післядипломної педагогічної освіти* : Матеріали VIII Міжнародної науково-практ. конф. «Неперервна освіта нового сторіччя: виклики та пріоритети», м. Запоріжжя, 07–14 листопа. 2022 р. м. Запоріжжя, 2022. №5(52)/2022. URL: https://www.zoippo.zp.ua/pages/publications/el_gurnal/pages/vip52.html

⁶ Назвали найпопулярніші предмети на ЗНО-2021. *Слово і діло*. 9 березня 2021 р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/09/novyna/suspilstvo/nazvaly-najpopulyarnishi-predmety-zno-2021>

⁷ Історія України. Всесвітня історія. 10–11 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Міністерство освіти і науки України від 23 жовтня 2017 року. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58972/>

ченої теми: 1) О. К. Струкевич⁸; 2) В. С. Власов, С. В. Кульчицький⁹; 3) О. І. Пометун, Н. М. Гупан¹⁰; 4) М. М. Мудрий, О. Г. Аркуша¹¹.

Змістовне наповнення навчальних книг здійснювалось відповідно до програми 2017 р.¹² Аналізована нами тема Української революції у підручнику О. К. Струкевича представлена двома розділами та дев'ятьма параграфами. Загалом змістове наповнення теми складає 31 % від загальної кількості параграфів. Розділ 2 «Початок Української революції» містить чотири параграфи та практичне заняття 2 «Державне будівництво Української Центральної Ради: здобутки та прорахунки». Розділ 3 «Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності» містить п'ять параграфів та практичне заняття 3 «Повсякдення українців у 1917–1921 рр.». Обсяг висвітлення аналізованої нами теми становить 70 сторінок, що складає 31 % від загального обсягу підручника.

У підручнику В. С. Власова та С. В. Кульчицького темі Української революції присвячено також два розділи та тринадцять параграфів, що становить 37 % від загальної кількості параграфів. У Розділі 2 «Українська революція» міститься шість параграфів, серед яких і практичне заняття № 3 «Брестський мирний договір: Політичні наслідки та реакція суспільства». Розділ 3 «Розгортання визвольних змагань» уміщує сім параграфів, включаючи практичне заняття 4 «Портрет Симона Петлюри на тлі епохи». Обсяг висвітлення аналізованої нами теми становить 87 сторінок, що складає 36 % від загального обсягу підручника.

Підручник О. І. Пометун та Н. М. Гупана містить п'ятнадцять параграфів з теми – 42 % від загальної

кількості параграфів. Розділ 2 «Початок Української революції» вміщує вісім параграфів, серед яких практичне заняття «Презентація результатів проекту «Початок Української революції: загальноукраїнський і регіональний виміри». Розділ 3 «Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності» містить сім параграфів, включаючи практичне заняття «Повсякдення українців у 1917–1921х рр.». Обсяг висвітлення аналізованої нами теми становить 98 сторінок, що складає 42 % від загального обсягу підручника.

У підручнику з інтегрованого курсу історії М. М. Мудрого та О. Г. Аркуші, матеріал, що стосується Української революції, розміщено у Розділі 2 «Соціальні та національні революції в Європі. Українська революція». Тема Української революції висвітлюється в п'ятьох параграфах, що становить 13 % від їх загальної кількості. Обсяг висвітлення теми становить 43 сторінки, що складає 17 % від загального обсягу підручника.

Таким чином, змістовне наповнення теми «Українська революція 1917–1921 рр.» в аналізованих підручниках становить 30–40 % параграфів та 17–42 % загального обсягу підручника в сторінках, що дозволяє стверджувати про доволі ґрунтовне її висвітлення в шкільному курсі історії. Переважна більшість авторів надають темі структурне оформлення у вигляді 2-х розділів та 5–7 параграфів.

Наступне питання, яке ми розглянемо: яким чином тема «Українська революція 1917–1921 рр.» представлена у завданнях ЗНО? Предметом нашого порівняльного аналізу стануть завдання основної сесії ЗНО у 2018–2021 рр. та Національного мультипредметного тесту (далі – НМТ) 2022 р. Програма ЗНО представляє тему Української революції у 2-х розділах (2018 р.): Розділ 21 «Початок Української революції» та Розділ 22 «Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності»¹³. Далі ми будемо порівнювати завдання ЗНО зі змістом шкільних підручників. У тому разі, якщо не всі підручники будуть містити необхідний навчальний матеріал для розв'язання завдань, ми будемо відносити такі завдання до тих, що проблемно виконати за результатами вивчення шкільного курсу історії. Таким чином, по кожному року всі завдання ЗНО будуть поділені на дві групи: 1) ті, які однозначно можна виконати за результатами вивчення історії в школі; 2) ті, успішне виконання яких залежало від випадкових

⁸ Струкевич О. К. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Грамота, 2018. 240 с. URL: <https://shkola.in.ua/1752-istoriia-ukrainy-10-klas-strukevych-2018.html>

⁹ Власов В. С., Кульчицький С. В. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Літера ЛТД, 2018. 256 с. URL: <https://shkola.in.ua/1749-istoriia-ukrainy-10-klas-vlasov-2018-stand.html>

¹⁰ Пометун О. І., Гупан Н. М. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. 256 с. URL: <https://shkola.in.ua/2269-istoriia-ukrainy-10-klas-pometun-2018.html>

¹¹ Мудрий М. М., Аркуша О. Г. Історія: Україна і світ (інтегр. курс, рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Генеза, 2018. 288 с. URL: <https://shkola.in.ua/1751-istoriia-ukraina-i-svit-10-klas-mudryi-2018.html>

¹² Історія України. Всесвітня історія. 10–11 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Міністерство освіти і науки України від 23 жовтня 2017 року. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58972/>

¹³ Про затвердження програм зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти : від 26 червня 2018 р. № 696. 2018. 37 с. URL: <https://testportal.gov.ua/istoriya-ukrayiny-2018/>

чинників: за яким підручником навчалися школярі, додаткова освіта тощо.

ЗНО-2018¹⁴ містить чотири питання з теми «Українська революція 1917–1921 рр.» Перше питання під номером 4 сформульовано наступним чином: «Найбільшу підтримку населення Наддніпрянської України в 1917 р. мала ...». У варіантах відповідей наводиться перелік політичних партій, серед яких правильною відповіддю є «Українська партія соціалістів-революціонерів». У підручниках О. К. Струкевича та В. С. Власова, С. В. Кульчицького є згадки про УПСР, як про «найчисленнішу»¹⁵ та «наймасовішу»¹⁶, завдяки чому випускники мають шанс успішно відповісти на це питання. Підручники О. І. Пометун, Н. М. Гупана та М. М. Мудрого, О. Г. Аркуші не пишуть про Українську партію соціалістів-революціонерів як про партію, що мала найбільшу підтримку за часів Української революції. Це зменшило шанси школярів правильно відповісти на запитання № 4 ЗНО-2018, якщо вони навчалися за цими підручниками.

Питання № 5 ЗНО-2018 передбачає роботу з фото, а саме з картою-карикатурою, яка ілюструє події 1919 року. На ній зображено тогочасну карту України, в центрі якої козаки під синьо-жовтим прапором протистоять ворогам з усіх боків: зі сходу – білогвардійцям, з півночі – більшовикам, на заході – полякам та румунам; внизу карикатури напис «Світовий мир на Україні!». Ілюстрація наведена лише у підручнику О. І. Пометун, Н. М. Гупана¹⁷, проте зміст усіх підручників дозволяє успішно відповісти на поставлене запитання.

У питанні № 27 ЗНО-2018 необхідно встановити послідовність суспільно-політичних подій, описаних в уривках з історичних джерел. Серед запропонованих чотирьох подій, три стосуються теми Української революції: 1) Листопадовий чин 31 жовтня – 1 листопада 1918 року; 2) захоплення Києва більшовиками у січні 1918 року; 3) Акт злуки 22 січня 1919 року. Незалежно від того, за

яким підручником відбувалося навчання школярів, вони були потенційно здатні успішно впоратися з цим завданням.

Останнє питання ЗНО-2018 – № 29: «Хто з указаних діячів був причетний до створення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР)?». Це завдання передбачає множинний вибір із запропонованого переліку. Для відповіді наводиться перелік історичних діячів, серед яких необхідно вибрати правильні варіанти. Правильними відповідями є Д. Вітовський, Є. Петрушевич та К. Левицький. Підручник О. І. Пометун, Н. М. Гупана не містить згадки про Д. Вітовського у відповідному контексті, адже у підручнику наведено його спогади як учасника боїв за гору Маківка 1915 року¹⁸, що ніяк не стосується теми Української революції 1917–1921 рр. та створення ЗУНР. Решта підручників мають необхідну інформацію, яка у більшості випадків винесена в окремі рубрики.

Таким чином, аналіз завдань ЗНО-2018 дозволяє стверджувати, що загальна кількість питань з теми «Українська революція 1917–1921 рр.» становить 4, з яких 2 однозначно можуть бути виконані школярами, а 2 можуть бути виконані лише за певних умов: якщо пощастило навчатися за підручником певних авторів, або отримати додаткову освіту.

ЗНО-2019¹⁹ містило лише одне запитання з теми – питання № 4: «Самостійники» були ініціаторами ...». За допомогою цього завдання перевіряється знання змісту універсалів Центральної Ради, зокрема Другого універсалу, та реакцій суспільства на їх оприлюднення. Правильною відповіддю є – виступ «полуботківців». Усі підручники мають необхідну інформацію, щоб успішно впоратися із завданням. Таким чином, у 2019 р. незалежно від того, за яким підручником навчалися школярі або готувалися до ЗНО, всі вони мали однакові шанси успішно скласти це тестове завдання.

ЗНО-2020²⁰ містить сім завдань з теми «Українська революція 1917–1921 рр.». Питання № 2 у завданнях ЗНО-2020 сформульовано наступним чином: «Скликання I Всеукраїнського з'їзду рад ініційовано більшовиками з метою...». Щоб успішно впоратися із цим завданням, випускники

¹⁴ Завдання тесту зовнішнього незалежного оцінювання 2018 року з історії України. Основна сесія. – 2018. URL: <https://testportal.gov.ua/istoriya-ukrayiny-2018/>

¹⁵ Струкевич О. К. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Грамота, 2018. С. 40. URL: <https://shkola.in.ua/1752-istoriia-ukrainy-10-klas-strukevych-2018.html>

¹⁶ Власов В. С., Кульчицький С. В. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Літера ЛТД, 2018. С. 38. URL: <https://shkola.in.ua/1749-istoriia-ukrainy-10-klas-vlasov-2018-stand.html>

¹⁷ Пометун О. І., Гупан Н. М. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: УОБЦ «Оріон», 2018. С. 97. URL: <https://shkola.in.ua/2269-istoriia-ukrainy-10-klas-pometun-2018.html>

¹⁸ Пометун О. І., Гупан Н. М. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: УОБЦ «Оріон», 2018. С. 22. URL: <https://shkola.in.ua/2269-istoriia-ukrainy-10-klas-pometun-2018.html>

¹⁹ Завдання тесту зовнішнього незалежного оцінювання 2019 року з історії України. Основна сесія. – 2019. URL: <https://testportal.gov.ua/istoriya-ukrayiny-2019/>

²⁰ Завдання тесту зовнішнього незалежного оцінювання 2020 року з історії України. Основна сесія. – 2020. URL: <https://testportal.gov.ua/istoriya-ukrayiny-2020/>

мають знати перебіг подій Української революції. Правильною відповіддю на питання є «усунення Української Центральної Ради (УЦР) від влади». Школярі мали шанси відповісти на це запитання.

Запитання №3 у ЗНО-2020 передбачає роботу учнів із джерелом та сформульоване наступним чином – «Коли оприлюднено відозву, уривок з якої наведено: «Дня 19 жовтня Твоєю волею утворилося на українських землях бувшої Австро-Угорської монархії Українська Держава та її найвища влада – Українська Національна Рада. З нинішнім днем Українська Національна Рада обійняла владу в столичнім місті Львові й на цілій території Української Держави...?»». Отже, завдання стосується створення Української Національної Ради 19 жовтня 1918 року. У всіх підручниках наявна потрібна інформація, а підручник О. І. Пометун, Н. М. Гупана навіть містить цей уривок документу²¹.

Наступне запитання ЗНО-2020 з теми №4: «Директорія здобула владу за підтримки...». Правильною відповіддю є «селянських повстанських загонів». Усі підручники містять відповідь на це питання, тож всі школярі, незалежно від їхнього засобу навчання, потенційно були спроможні впоратися із цим завданням.

Запитання №5 у ЗНО-2020 було спрямоване на оцінку просторової компетентності: «Укажіть результат наступу Червоної армії, напрямки якого відображено на картосхемі». На самій карті зображено «чергову спробу утвердження в Україні більшовицького режиму». Ця картосхема відсутня у підручниках О. К. Струкевича та О. І. Пометун, Н. М. Гупана. Підручники ж В. С. Власова, С. В. Кульчицького²² та М. М. Мудрого, О. Г. Аркуші²³ містять карту, наведену у завданні. Відсутність карти могла суттєво ускладнити учням успішно виконати це завдання.

Завдання №24 у ЗНО-2020 потребувало встановити відповідність між подією у період «боротьби за відновлення державності України (1918–1921 рр.)» та її наслідком. Це завдання передбачає поінформованість учня з наступни-

ми подіями: проведення Всеукраїнського з'їзду хліборобів-власників (Всеукраїнського хліборобського конгресу) та проголошення П. Скоропадського гетьманом України, «Листопадовий зрив» та утворення Державного секретаріату на чолі з К. Левицьким, підписання Берестейського (Брестського) миру та відновлення влади Української Центральної Ради, скликання Трудового конгресу України та визнання Директорії вищою владою в Україні. У підручнику О. К. Струкевича не простежується чіткий зв'язок між підписанням Брестського мирного договору та відновленням влади УЦР. Це могло ускладнити школярам успішно виконати тестове завдання №24.

Завдання №25 у ЗНО-2020 було спрямоване на встановлення відповідності між іменем історичного діяча та фактами його біографії. Завдання передбачає множинний вибір між діячами та фактами їх біографії, відтак школярам треба встановити, якому саме діячу відповідають ті чи інші факти біографії. Одним із діячів в переліку є Н. Челібіджихан як один з організаторів першого Курултаю та автор національного гімну кримських татар. Необхідну інформацію для виконання даного завдання містить підручник О. К. Струкевича. У підручнику В. С. Власова, С. В. Кульчицького не було знайдено згадки про Н. Челібіджихана, а от у підручнику О. І. Пометун, Н. М. Гупана та М. М. Мудрого, О. Г. Аркуші згадки є, але немає всіх фактів його біографії, знання яких вимагає завдання ЗНО. Зокрема у підручнику О. І. Пометун, Н. М. Гупана про Н. Челібіджихана не згадується як про автора національного гімну кримських татар і досить неточно описується його зв'язок з організацією Курултаю: «Всекримський мусульманський з'їзд, що обрав Мусульманський виконавчий комітет під керівництвом Н. Челебіджихана²⁴», «Керівником мусульманського виконавчого комітету та муфтієм обрали Номана Челебіджихана²⁵». У підручнику М. М. Мудрого, О. Г. Аркуші зазначається, що «Н. Челебіджихан... автор слів кримсько-татарського гімну». Також читаємо, що «Курултай сформував уряд – Директорію на чолі з Н. Челебіджиханом...»²⁶. Однак у цьому підручни-

²¹ Пометун О. І., Гупан Н. М. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. С. 99. URL: <https://shkola.in.ua/2269-istoriia-ukrainy-10-klas-pometun-2018.html>

²² Власов В. С., Кульчицький С. В. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Літера ЛТД, 2018. С. 59. URL: <https://shkola.in.ua/1749-istoriia-ukrainy-10-klas-vlasov-2018-stand.html>

²³ Мудрий М. М., Аркуша О. Г. Історія: Україна і світ (інтегр. курс, рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Генеза, 2018. С. 70. URL: <https://shkola.in.ua/1751-istoriia-ukraina-i-svit-10-klas-mudryi-2018.html>

²⁴ Пометун О. І., Гупан Н. М. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. С. 56. URL: <https://shkola.in.ua/2269-istoriia-ukrainy-10-klas-pometun-2018.html>

²⁵ Там само, С. 61.

²⁶ Мудрий М. М., Аркуша О. Г. Історія: Україна і світ (інтегр. курс, рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Генеза, 2018. С. 73. URL: <https://shkola.in.ua/1751-istoriia-ukraina-i-svit-10-klas-mudryi-2018.html>

ку не зазначається про Н. Челібіджіхана як одного з організаторів першого Курултаю.

Також важливо зазначити, що у запитанні ЗНО прізвище історичного діяча пишеться як «Челібіджіхан», коли у всіх підручниках представлено лише варіант «Челебіджіхан». До того ж Н. Челібіджіхан відомий був і під ім'ям Челебі Челебієв, про що згадується лише у підручнику О. К. Струкевича. У підручнику О. І. Пометун, Н. М. Гупана зустрічаються наступні варіації його імені: Челебіджан Челебієв²⁷, Н. Челебіджіхан²⁸, Номан Челебіджіхан²⁹ та Ч. Челебієв³⁰. Однак, у підручнику не згадується, що це стосується тієї ж самої людини. Подібний факт можна розцінити як певну дезорієнтацію школярів. Таким чином, якщо школярам пощастило навчатися за підручником О. К. Струкевича, то вони мали кращі шанси впоратися із завданням № 25.

Останнє питання з теми Української революції у ЗНО-2020 під номером 27 передбачає установити «хронологічну послідовність подій періоду боротьби за відновлення державної незалежності України (1918–1921 рр.)». Це завдання вимагає знання дат: грудень 1919 – травень 1920 р. (Перший «Зимовий похід» Армії УНР), серпень 1919 року («Київська катастрофа»), листопад 1921 року (трагедія під містом Базар) та червень 1919 року («Чортківська офензива»). У підручнику О. К. Струкевича не використовується поняття «Київська катастрофа». У підручнику О. І. Пометун, Н. М. Гупана не знайдено згадок про «Київську катастрофу» та події під м. Базар. «Чортківська офензива» фігурує у параграфі як «Чортківська наступальна операція»³¹, також відсутня дата цієї події. Про Перший «Зимовий похід» у підручнику О. І. Пометун, Н. М. Гупана наявна інформація лише про початок походу – грудень 1919 року³² та відсутня дата його завершення. Таким чином, у школярів могли виникнути труднощі з успішним виконанням завдання № 27 у ЗНО-2020.

Отже, ЗНО-2020 містило загалом 7 запитань з теми «Українська революція 1917–1921 рр.», з

²⁷ Пометун О. І., Гупан Н. М. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : УОБЦ «Оріон», 2018. С. 56. URL: <https://shkola.in.ua/2269-istoriia-ukrainy-10-klas-pometun-2018.html>

²⁸ Там само.

²⁹ Там само, С. 58.

³⁰ Там само, С. 59.

³¹ Пометун О. І., Гупан Н. М. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : УОБЦ «Оріон», 2018. С. 104. URL: <https://shkola.in.ua/2269-istoriia-ukrainy-10-klas-pometun-2018.html>

³² Там само, С. 112.

яких 3 можна віднести до категорії, що їх можна було виконати за результатами вивчення шкільного курсу історії, в той час як виконання решти 4-х завдань залежало від випадкових чинників, а отже ЗНО вимагало більшого, ніж надавав шкільний курс історії.

ЗНО-2021³³ передбачало чотири запитання з теми «Українська революція 1917–1921 рр.». Запитання № 1 сформульоване наступним чином: «Вільгельм фон Лотрінген – австрійський архієпископ, полковник армії УНР, поет. Під яким псевдонімом він відомий як полковник Українських січових стрільців (УСС)?». Правильна відповідь – «Василь Вишиваний». Необхідна інформація присутня у всіх підручниках та у більшості випадків винесена в окремі рубрики.

Запитання під номером 5 у ЗНО-2021 передбачає роботу учнів з історичним джерелом та сформульоване так: «В уривку історичного джерела «В одній лише Україні поби́ща, розстріли та епідемії, пов'язані з війною... забрали близько 1,5 млн життів. Нестача харчів та палива, безробіття змусили сотні тисяч людей ви́хати з міста в село... Було очевидно, що остаточно виснажене суспільство не готове до корінних соціальних перетворень, що їх планували більшовики...» схарактеризовано наслідки впровадження заходів...». Серед запропонованих варіантів відповідей правильною є «воєнного комунізму». Успішно можна відповісти на це запитання, використовуючи будь-який підручник. Поняття «воєнний комунізм» у підручниках О. К. Струкевича³⁴ та О. І. Пометун, Н. М. Гупана³⁵ винесено в окремі рубрики.

Наступне запитання № 6 передбачає визначити основу повстанської армії історичного діяча, зображеного на фото (Н. Махно). Правильною відповіддю є «селяни середняки». Зображення Н. Махна присутнє у всіх підручниках, хоча у підручнику О. І. Пометун, Н. М. Гупана наведене менш поширене фото. Підручник О. К. Струкевича не містить інформацію про те, що основою повстанської армії Н. Махна були селяни середняки, зазначено, що «він (Н. Махно) незламною переконані-

³³ Завдання тесту зовнішнього незалежного оцінювання 2021 року з історії України. Основна сесія. – 2021. URL: <https://testportal.gov.ua/istoriya-ukrayiny-2021-2/>

³⁴ Струкевич О. К. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Грамота, 2018. С. 83. URL: <https://shkola.in.ua/1752-istoriia-ukrainy-10-klas-strukevych-2018.html>

³⁵ Пометун О. І., Гупан Н. М. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : УОБЦ «Оріон», 2018. С. 107. URL: <https://shkola.in.ua/2269-istoriia-ukrainy-10-klas-pometun-2018.html>

стю надихав своє найближче оточення й десятки тисяч селян».

Останнє питання з теми у ЗНО-2021 під номером 29 передбачає роботу з фото, на якому зображено плакат з написами: «Денікін і Петлюра в тісному союзі наступають на Київ. Денікін і Петлюра вдвох хочуть накинути зашморг на шию пролетаріату. Прокляття юдам! На боротьбу зі зрадниками трудового народу. Смерть катам!» Саме завдання передбачає множинний вибір із запропонованого переліку та звучить так: «Розгляньте фото радянського плаката 1919 року. Які судження щодо нього є правильними?» Правильними відповідями є «Плакат створює образ ворога», «Плакат покликаний мобілізувати прихильників більшовиків» та «Плакат дискредитує мету боротьби противників влади більшовиків». Усі підручники містять інформацію для успішного виконання завдання № 29 у ЗНО-2021.

Таким чином, ЗНО-2021 містило 4 питання з теми «Українська революція 1917–1921 рр.», з яких 3 можна було виконати незалежно від того, за яким підручником навчалися школярі. І одне питання було чутливим до засобу навчання: одні підручники давали більше шансів, ніж інші.

Демонстраційний варіант НМТ-2022³⁶ містив п'ять запитань з теми «Українська революція 1917–1921 рр.». Запитання № 2: «Незалежність Української Народної Республіки проголошено ...». Для того, щоб успішно виконати це завдання, учні мають знати дату 22 січня 1918 року. Підручник М. М. Мудрого, О. Г. Аркуші вказує дату за старим стилем – 9 січня 1918 року³⁷, а всі інші підручники містять необхідну дату.

Завдання демонстраційного варіанту НМТ-2022 під номером 3 передбачає роботу з картою та звучить так: «Проаналізуйте наведену картосхему та виконайте завдання. Картосхему доречно використовувати, характеризуючи перебіг подій...». Правильна відповідь: «перша війна радянської Росії проти УНР (грудень 1917 – лютий 1918 рр.)». Подана картосхема міститься у трьох аналізованих нами підручниках, в той час як у підручнику О. К. Струкевича відсутні карти, присвячені Українській революції 1917–1921 рр. Хоча опрацювавши текстовий матеріал підруч-

ника учні мають деяку імовірність впоратися із завданням.

Запитання № 4 демонстраційного варіанту НМТ-2022 сформульоване наступним чином: «Що з наведеного пов'язано з іменем діяча, зображеного на фото?» (П. Скоропадський). Це завдання потребує знання історичної постаті П. Скоропадського та здійснення ним державного перевороту з метою усунення від влади УЦР, що і є правильною відповіддю серед запропонованих. Усі підручники містять необхідну інформацію про П. Скоропадського, а також його зображення, хоча підручник М. М. Мудрого, О. Г. Аркуші має лише групові фото діяча.

Наступне запитання демонстраційного варіанту НМТ-2022 з теми Української революції 1917–1921 рр., розміщено під номером 17 та сформульоване так: «Установіть відповідність між назвою документа Української Центральної Ради та наслідками його оприлюднення». Це завдання потребує знання змісту універсалів Української Центральної Ради. Завдання передбачає наступну відповідь: Перший універсал – створення Генерального секретаріату, загострення стосунків із Тимчасовим урядом Росії; Другий універсал – збройний виступ самостійників, поповнення складу Центральної Ради представниками національних меншин; Третій універсал – поширення влади Центральної Ради на дев'ять українських губерній (без Криму), початок соціально-економічних перетворень; Четвертий універсал – підписання Брест-Литовського мирного договору, вступ німецьких і австрійських військ на територію УНР.

Підручник О. К. Струкевича чітко не пов'язує Четвертий універсал з підписанням мирного договору. У підручнику О. І. Пометун, Н. М. Гупана є неточності щодо змісту Другого та Третього універсалів. Так, за підручником О. І. Пометун, Н. М. Гупана, важливе місце відводилося правам національних меншин саме у Третьому універсалі, а не в Другому, як зазначено в відповідях в НМТ. У підручнику О. І. Пометун, Н. М. Гупана на с. 46 про Другий універсал вказано наступне: «Тимчасовий уряд визнавав Генеральний секретаріат найвищим органом крайового управління в Україні, а Центральна Рада зобов'язувалася самостійно не проголошувати автономію України». Далі в тексті підручника описується неприйняття суспільством умов самого універсалу та повстання «полуботківців»³⁸. Щодо Третього універсалу, то в підруч-

³⁶ Завдання Національного мультипредметного тесту. Демонстраційний варіант. – 2022. URL: <https://testportal.gov.ua/nmt-projdy-demonstratsijnyj-variant-onlajn/>

³⁷ Мудрий М. М., Аркуша О. Г. Історія: Україна і світ (інтегр. курс, рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Генеза, 2018. С. 66. URL: <https://shkola.in.ua/1751-istoriia-ukraina-i-svit-10-klas-mudryi-2018.html>

³⁸ Пометун О. І., Гупан Н. М. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: УОБЦ «Оріон», 2018. С. 46. URL: <https://shkola.in.ua/>

нику О. І. Пометун, Н. М. Гупана зазначається: «Важливе місце відводилося правам національних меншин»³⁹. Так, насправді, зміст обох універсалів торкається питання національних меншин, але у підручнику О. І. Пометун, Н. М. Гупана це питання піднімається лише під час розгляду Третього універсалу і не згадується під час аналізу Другого універсалу. Отже, навчання за підручником О. І. Пометун, Н. М. Гупана ускладнює успішне виконання завдання № 17 демонстраційного варіанту НМТ-2022.

Останнє запитання демонстраційного варіанту НМТ-2022 з обраної теми розміщене під номером 18 та сформульоване наступним чином: «Установіть відповідність між датою та подією» і передбачає знання наступних подій: бій під Крутами (січень 1918 р.), державний переворот П. Скоропадського (квітень 1918 р.), проголошення Акту Злуки УНР і ЗУНР (січень 1919 р.) та Другий «Зимовий похід» Армії УНР (листопад 1921 р.). Усі підручники містять відповіді на це завдання, відтак всі учні потенційно знаходяться в рівних умовах в даному випадку.

Таким чином, демонстраційний варіант НМТ-2022 містив 5 запитань з теми «Українська революція 1917–1921 рр.», з яких 3 завдання всі учні потенційно мали можливість успішно виконати. Проте, успішність виконання решти 2-х завдань залежала від того, за яким підручником навчались школярі й чи мали можливість отримати додаткову освіту.

НМТ-2022⁴⁰ містить 4 питання, що стосуються теми «Українська революція 1917–1921 рр.». Питання НМТ під номером 42 сформульоване наступним чином: «Якими були передумови гетьманського перевороту 1918 р.?». Правильною є відповідь: «Загострення відносин Центральної Ради з німецьким окупаційним командуванням, розчарування населення в економічній політиці УНР». Всі підручники достатньо висвітлюють події, знання яких потрібно для відповіді.

Наступне запитання НМТ-2022 з обраної нами теми – № 44: «Події, перебіг яких позначено на картосхемі, відбувалися впродовж...» та вимагає від учнів знання про Другий зимовий похід армії УНР, який тривав з жовтня по листопад 1921 р. Користуючись підручниками В. С. Власова, С. В. Кульчицького й М. М. Мудрого, О. Г. Аркуші та О. К. Струкевича

ча під час підготовки до НМТ, учні мали всі шанси успішно відповісти на поставлене запитання. Крім опису пересування військ, у параграфі згадується трагедія під містом Базар – розстріл полонених вояків УНР. Саме цей населений пункт помічено на карті у завданні НМТ-2022, та саме цей факт допомагає учням зорієнтуватися та успішно впоратися із завданням. Підручник О. І. Пометун, Н. М. Гупана має інформацію про Другий зимовий похід армії УНР, але зазначає лише причини поразки УНР, не описуючи сам похід та не наводячи географічних назв. Також у параграфі не згадується подія під містом Базар, що ускладнює успішне виконання цього завдання.

Завдання № 56 НМТ-2022 передбачає встановлення відповідності між подією та датою. У цьому завданні є дві події, які стосуються обраної теми: утворення Української Центральної Ради у 1917 році та підписання Брестського мирного договору у 1918 році. Усі аналізовані підручники містять необхідні дати для успішного виконання завдання.

Завдання НМТ-2022 року під номером 57 передбачає встановлення відповідності між прізвищем діяча та подією, до якої він причетний. Серед можливих варіантів, правильними є наступні: М. Петлюра – укладання Варшавської угоди; П. Скоропадський – гетьманський переворот; Д. Вітовський – формування Української галицької армії (УГА); Н. Махно – розгром армії генерала П. Врангеля в Криму. В підручниках О. К. Струкевича й М. М. Мудрого, О. Г. Аркуші та В. С. Власова, С. В. Кульчицького не прослідковується чіткий зв'язок Д. Вітовського з формуванням УГА. Підручник О. І. Пометун, Н. М. Гупана не містить згадки про Д. Вітовського в контексті УГА. У підручнику М. М. Мудрого, О. Г. Аркуші не згадується про участь Н. Махна у розгромі армії П. Врангеля. Таким чином, виконання завдання 57 може становити для учнів серйозну проблему.

Таким чином, НМТ-2022 містив 4 завдання з теми «Українська революція 1917–1921 рр.», з яких 2 завдання всі учні потенційно мали можливість успішно виконати. Проте, успішність виконання решти 2-х завдань залежала від того, за яким підручником навчались школярі й чи мали можливість отримати додаткову освіту.

Підводячи підсумки, представимо отримані в ході порівняльного аналізу результати у вигляді таблиці (див. табл. 1), в якій завдання ЗНО та НМТ представимо двома категоріями: 1) завдання, які можна виконати за результатами здобутої освіти в закладах середньої освіти; 2) завдання, які

in.ua/2269-istoriia-ukrainy-10-klas-pometun-2018.html

³⁹ Там само, С. 52.

⁴⁰ Національний мультипредметний тест ЗНО онлайн 2022 року – основна сесія. – 2022. URL: <https://zno.osvita.ua/multitest/518/>

Таблиця 1

Співвідношення завдань ЗНО 2018–2022 рр. за критерієм потреби у додатковій освіті

Роки	2018	2019	2020	2021	2022	Всього
Вид завдань						
Кількість завдань на основі здобутої освіти	2 (50%)	1 (100%)	3 (43%)	3 (75%)	2 (50%)	11 (55%)
Кількість завдань, що потребують додаткової освіти	2 (50%)	0	4 (57%)	1 (25%)	2 (50%)	9 (45%)
Всього	4 (100%)	1 (100%)	7 (100%)	4 (100%)	4 (100%)	20 (100%)

потребуватимуть додаткової освіти. До першої категорії віднесемо завдання, які можна виконати незалежно від того, за яким підручником випала нагода навчатися школярам. До другої категорії віднесемо завдання, які можна розв'язати виключно за допомогою додаткової освіти принаймні для деякої категорії абітурієнтів.

Отже, з теми «Українська революція 1917–1921 рр.» в ЗНО-2018 міститься 50% завдань, що потребують додаткової освіти. Наприклад, питання № 29 вимагає знання учнів про Д. Вітовського, але підручник О. І. Пометун й Н. М. Гупана не містить потрібної інформації. ЗНО-2019 всіх абітурієнтів поставило в однакові умови, оскільки з теми було лише одне завдання, до якого можна було підготуватися за будь-яким підручником. ЗНО-2020 містило 57% завдань, виконання яких потребувало додаткової освіти принаймні для деякої частини абітурієнтів. Наприклад, завдання № 25 вимагало знання про діяльність Н. Челібіджіхана. Лише підручник О. К. Струкевича містив всю необхідну інформацію для правильної відповіді. ЗНО-2021 містило 25% завдань, що вимагали додаткової освіти принаймні для деякої категорії абітурієнтів. Наприклад, питання № 6 вимагало від учнів знання про основу повстанської армії Нестора Махна. Не всі підручники мають чітку відповідь на це запитання. ЗНО-2022 було проведено у формі НМТ. Тест містив 50% завдань, що потребували додаткової освіти.

Загалом завдання ЗНО 2018–2021 рр. основної сесії та НМТ 2022 року з теми «Українська революція 1917–1921 рр.» містить 20 питань. За нашими підрахунками 55% завдань школярі зможуть виконати після завершення шкільного курсу історії та готуючись до ЗНО за шкільними підручниками. Разом із тим успішне виконання 45% завдань потребуватиме додаткової освіти принаймні для певної категорії школярів.

Висновки. В результаті порівняльного аналізу шкільного курсу історії для 10-го класу та завдань ЗНО 2018–2021 років і НМТ 2022 року з теми «Українська революція 1917–1921 рр.», автори дійшли наступних висновків:

1. Наявні підручники мають подібну структуру у поданні матеріалу теми та приділяють вивченню Української революції від 12% до 20% обсягу підручника. Разом із тим, мають місце підстави сумніватися у спроможності шкільного курсу історії забезпечити успішне виконання завдань ЗНО, оскільки навчального матеріалу недостатньо для успішного складання тесту. Наше дослідження засвідчило, що для успішного складання ЗНО з історії недостатньо пройти шкільний курс історії та використовувати шкільні підручники для підготовки до ЗНО. Приміром, у 2018–2022 рр. в середньому 45% завдань ЗНО з теми «Українська революція 1917–1921 рр.» потребували додаткової освіти принаймні для деякої частини абітурієнтів.

2. Високі шанси на отримання гарних результатів ЗНО з історії були у тих абітурієнтів, які мали можливість скористатися додатковою освітою. Якщо лише з однієї теми 55% завдань ЗНО у 2018–2022 рр. можна успішно виконати внаслідок формальної освіти; то цілком очевидно є потреба у додатковій освіті. Відтак, успішність на ЗНО більше залежить не від якості навчання в школі, а від матеріальних можливостей батьків забезпечити додаткову освіту. Також наявний фактор «щасливого року»: приміром, у 2019 р. абітурієнтам пощастило, адже було лише одне завдання та всі підручники забезпечували його успішне виконання. Натомість успішність результатів ЗНО з історії у 2018, 2020, 2021 та 2022 роках (на прикладі однієї теми) залежала від того, за яким підручником пощастило навчатися школярам та від можливостей отримати додаткову освіту.

3. Очевидною є неспроможність шкільного курсу історії створити рівні умови для успішного виконання завдань ЗНО. Проте, ст. 47 Закону України «Про освіту» передбачає, що ЗНО має оцінювати результати навчання. Таким чином, потребує подальшого з'ясування проблема в чому саме полягає невідповідність: 1) або шкільний курс не забезпечує необхідних результатів навчання; 2) або ЗНО вимагає більших результатів навчання, ніж шкільний курс має забезпечити. Якщо виходити з того, що підручник з історії отримує гриф міністерства освіти і науки лише у разі забезпечення результатів навчання, тоді виходить, що зовнішнє незалежне оцінювання вимагає більший обсяг результатів.

4. Оскільки порівняльний аналіз шкільного курсу історії та завдань основної сесії ЗНО у 2018–2022 рр. на прикладі однієї теми «Українська революція 1917–1921 рр.» засвідчив наявність 45% завдань, які не зможе виконати принаймні деяка частина абітурієнтів за результатами шкільного курсу, то виникають сумніви щодо забезпечення ЗНО рівного доступу до вищої освіти та щодо дотримання вимог ст. 47 Закону України «Про освіту».

5. Потребує вдосконалення процедура надання грифів навчальній літературі, адже мають місце випадки, коли підручники провокують помилкові відповіді на ЗНО.

References

- Vlasov V. S., Kulchytskyi S. V. *Istoriia Ukrainy (riven standartu): pidruchnyk dlia 10 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv*. Kyiv : Litera LTD, 2018. 256 s. URL: <https://shkola.in.ua/1749-istoriia-ukrainy-10-klas-vlasov-2018-stand.html> (data zvernennia: 28.02.2023).
- Zavdannia testu zovnishnoho nezalezhnogo otsiniuvannia 2018 roku z istorii Ukrainy. Osnovna sesiia. – 2018. URL: <https://testportal.gov.ua/istoriya-ukrayiny-2018/> (data zvernennia: 28.02.2023).
- Zavdannia testu zovnishnoho nezalezhnogo otsiniuvannia 2019 roku z istorii Ukrainy. Osnovna sesiia. – 2019. URL: <https://testportal.gov.ua/istoriya-ukrayiny-2019/> (data zvernennia: 28.02.2023).
- Zavdannia testu zovnishnoho nezalezhnogo otsiniuvannia 2020 roku z istorii Ukrainy. Osnovna sesiia. – 2020. URL: <https://testportal.gov.ua/istoriya-ukrayiny-2020/> (data zvernennia: 28.02.2023).
- Zavdannia testu zovnishnoho nezalezhnogo otsiniuvannia 2021 roku z istorii Ukrainy. Osnovna sesiia. – 2021. URL: <https://testportal.gov.ua/istoriya-ukrayiny-2021-2/> (data zvernennia: 28.02.2023).
- Istoriia Ukrainy. Vsesvitnia istoriia. 10–11 klasy. Navchalna prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy vid 23 zhovtnia 2017 roku. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58972/> (data zvernennia: 28.02.2023).
- Likarchuk I. Yak nam reformuvaty ZNO abo rozdumy ne storonnoi liudyny. – 2014. URL: <http://education-ua.org/ru/articles/193-yak-nam-reformuvati-zno-abo-rozdumi-nesoronnoji-lyudini> (data zvernennia: 28.02.2023).
- Mudryi M. M., Arkusha O. H. *Istoriia: Ukraina i svit (intehr. kurs, riven standartu): pidruchnyk dlia 10 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv*. Kyiv : Heneza, 2018. 288 s. URL: <https://shkola.in.ua/1751-istoriia-ukraina-i-svit-10-klas-mudryi-2018.html> (data zvernennia: 28.02.2023).
- Nazvaly naipopuliarnishi predmety na ZNO-2021. Slovo i dilo. 9 bereznia 2021 r. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/09/novyna/suspilstvo/nazvaly-najpopulyarnishi-predmety-zno-2021> (data zvernennia: 28.02.2023).
- Natsionalnyi multypredmetnyi test ZNO onlain 2022 roku – osnovna sesiia. – 2022. URL: <https://zno.osvita.ua/multitest/518/>
- Zavdannia Natsionalnogo multypredmetnogo testu. Demonstratsiinyi variant. – 2022. URL: <https://testportal.gov.ua/nmt-projdy-demonstratsiinyj-variant-onlajn/> (data zvernennia: 28.02.2023).
- Pometun O. I., Hupan N. M. *Istoriia Ukrainy (riven standartu): pidruchnyk dlia 10 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv*. Kyiv : UOVTs «Orion», 2018. 256 s. URL: <https://shkola.in.ua/2269-istoriia-ukrainy-10-klas-pometun-2018.html> (data zvernennia: 28.02.2023).
- Pro zatverdzhennia prohram zovnishnoho nezalezhnogo otsiniuvannia rezultativ navchannia, zdobutykh na osnovi povnoi zahalnoi serednoi osvity : vid 26 chervnia 2018 r. № 696. 2018. 37 s. URL: <https://testportal.gov.ua/istoriya-ukrayiny-2018/> (data zvernennia: 28.02.2023).
- Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady, 2017. (№ 38-39). S. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905#Text> (data zvernennia: 28.02.2023).
- Strukevych O. K. *Istoriia Ukrainy (riven standartu): pidruchnyk dlia 10 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv*. Kyiv : Hramota, 2018. 240 s. URL: <https://shkola.in.ua/1752-istoriia-ukrainy-10-klas-strukevych-2018.html> (data zvernennia: 28.02.2023).
- Terno S. O., Turchenko H. F., Ivantsova M. D. Shkilnyi kurs istorii ta zovnishnie nezalezhne otsiniuvannia: chy maie mistse rivnyi dostup do vyshchoi osvity? (na prykladi odniiei temy). *Zaporizhzhia Historical Review*. 2022. T. 6, № 58. S. 287–300.

Terno S. O., Turchenko H. F., Rubcheva A. V. Potentsial shkilnoho kursu istorii u pidhotovtsi do ZNO z istorii Ukrainy (na prykladi odniiei temy). Elektronnyi zbirnyk naukovykh prats Zaporizkoho oblasnoho instytutu pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity : Materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo-prakt. konf. «Neperervna osvita novoho storichchia: vyklyky ta priorytety», m. Zaporizhzhia, 07–14 lystop. 2022 r. m. Zaporizhzhia, 2022. № 5(52)/2022. URL: https://www.zoippo.zp.ua/pages/publications/el_gurnal/pages/vip52.html (data zvernennia: 28.02.2023).

Terno S. Aktualni problemy zovnishnoho nezalezhnoho otsiniuvannia ta suchasnoi testolohii. Istoriiia v shkolakh Ukrainy. 2009. № 4. S. 9–13.

Terno S. Zovnishnie otsiniuvannia z istorii: standart sirosti v osviti? Dzerkalo tyzhnia. № 41 (670) 3–10 lystopada 2007.

Terno S. Zovnishnie otsiniuvannia z istorii: chy zavzhdy dobri namiry pryvodiats do ochikuvanykh pozytyvnykh rezul'tativ? Istoriiia v shkoli. 2006. № 10. S. 18–22.

Terno S. Zovnishnie otsiniuvannia z istorii: chy zavzhdy dobri namiry pryvodiats do ochikuvanykh pozytyvnykh rezul'tativ? Istoriiia v shkoli. 2006. № 11. S. 9–14.

Terno S. Probnе nezalezhne otsiniuvannia z istorii Ukrainy – 2009 (yak hotuvaty uchniv do ZNO). Istoriiia v shkolakh Ukrainy. 2009. № 3. S. 14–17.